

Пискотници се слушаат од Галичник до Река,
што тешка несреќа ги збра
и мажите, и жените, та гласи тажна ека
и навева сал коб и зла?
Дал' град полињата житородни ги беше фатил?
Ил' рој од скакулци се вдал?
Дал' султанот арачлии час предвреме им пратил
да збира арач лут без жал?
Ни град полињата житородни ги беше фатил,
ни рој од скакулци се вдал,
ни султанот арачлии час предвреме им пратил
да збира арач лут без жал.
Та Кузман, јунак славен, падна убиен од Гега,
тој сердар прочут падна в бој,
и ќе ги тури пљачкашот планините ни сега,
а да ги брани нема кој . . ."
-Земјоделци, служители на Деметра баш така
шепотееа за гласот зол, а жените,
штом чуја, писнаа од силна мака
и коси корнеа од бол.
А гласот растеше, и голем стана та се дигна
ко Бореј, брзокрил.
За час во сите ближни села толку бргу, ене, стигна
тој несреќен и кобен глас.
Вдовиците и бедните, ги гледаш, солзи леат,
и момите — за света чест.
А земјоделците ко втрегитени од ровја беа
на таа толку жална вест.

Во пролетна вечер задумано почива една
жена, седејќи на прагот.
Со раце на колена, пушката светната ледна
таа ја милува благо.
На средна е доба; и јадра, и сосема здрава,
кршна и херојски силна.
Извајана е амазонската нејзина става:
вистинска личота милна.
Годините не ја намалиле онаа убост;
на лице свежест се гледа,
младешката сочност
не ја беше сменила грубост.
Таа е кутрата Неда,
несреќната, достоина мајка на Кузман. Седејќи
в хаос од мислите мачни
во земјата очите беше ги впила, бидејќи
сонила соништа мрачни:

Потпорните греди од нивната куќа се ведат,
паѓаат шумно во мракот.
Но насреде уште останала самотна греда,
ама да потпира јако.
Но и неа бесно огнооки змејови страшни
силно ја тресат од темел и куќата,
најпосле, паѓа, а купишта прашни
станаа гробови неми . . .
Со одвратност од себе сонот го оттурна она,
мислите црни ги гони;
но пак ја обградија мачните слики од сонот
ноќеска што и се сони
Штом шушнува нешто - смуртеното чело го крева
сигурно синот и ќе е!
И пак го наведнува, како овената трева,
зашто чеканиот не е.
И зошто ја жали вдовицата минувач тажен,
солзите свои ги трие?
За смртта тој не се решаваше прв да и каже,
од неа злото го крие,
бидејќи и беше единствена потпора, левен,
чедо на мајка си првно.
Страшилиште беше за Харпија—Албанец гневен
сегде што грабеше стврвно.
На оганот мајката котелот, ене го клава:
вода да стопли за толку
саканите капнати јуначки нозе и глава . . .
Него го носеа молкум.
Се надева, кутрата, пак да го пречека кога
коњче ќе разигра стројно.
Тој, силниот цар на сенчестпитпе планини, тогај
помил и станува тројно.
А Кузман честопати гонеше пљачкаши кои
плачкаа секаде смело,
и секогаш силен и горд, со другарите свои,
победник идеше в село

Но одеднаш се слушна надвор како некој стапи
со еден толку тивок шум:
четворица натажени Арнаути, без капи,
по селскиот се движат друм.
Испотени, мртовецот го носат; и во тремот
го внесоа тој товар скап,
а луѓето се собрале крај мртвиот и немо
приковале свој поглед тап.
Отсекаде се чуја плачови и пискот силен,

и чиниш, овој народ клет
тој час го оплакуваше со својот лелек вилен
најсвидното на овој свет.
Крај трупот Кузманов со тага коњот 'ржи;
и уште беше тој во крв;
ја копка земјата и лад со гривата му држи
на стопанот и другар прв.
И мајката истрчува со стапка трепет полна
се двоуми, но сал за миг . . .
По плачот општ се сети дека веста беше болна
и танок таа пушти крик,
да, како лавица, што дрско ловците ја гонат
и плодот и го крадат прв ...
А тогаш и најтврдиот од очи солзи срона:
го стигна жалта својот врв.
Плачовите низ селото се носеа се уште
и Неда црна крпа пак
од главата си фрли, повтор косата ја пушти,
а плачот стана толку јак,
- „Малодушни земјоделци, излезете од дворов!"
- им викна мајката со гнев.
- Дајте ми го, да видам! Запрете со зборов,
гледајте си на својот грев!
Доста' му беа липањата пискотите ми ледни
за награда во овој час.
Над ваште невести и ќерки плачете, о бедни,
бидејќи за нив нема спас.
Та каква надеж отсега вам ќе ви носат дните?
Го нема, кутри, Кузман ваш
кој како своја зеница ве чуваше вас сите
и крајот свиден роден наш!"
При викот мајчин народот стаписано се стресна
и нејзи пат и стори мал.
Со коси спуштени, се фрли ко Менада бесна
врз мртов син од жал.
Плачејќи, до себе студената ја гушна глава
ко бршлан којшто јавор млад
прегрнува, се припива до таа тенка става . . .
Се повеќе од нејна град
се крева плач и пискотот што воздухот го полнат,
Над овој толку тажен створ
се збраа многу жени и со една тага болна
и шепнат тие збор по збор.
Ја тешат ко миловидни ластовици, ја делат
од трупот студен, толку мил.
Кој гласот женски може да го слуша мирен?

велама:

Кој смртен толку корав бил?

Албанците, гологлави, пристапија со почит,

со раце скрстени. Тој час

најстариот се доближи и взема удри очи

па прошепна со искрен глас:

И везден ти да плачеш, имаш зошто. Биди силна!

Ти изгуби, о мајко, џин!

Народните ќе пеат колена со уста милна

за делата на твојот син.

Да, слугите на Арес ќе го слават, мајко, сето

што тој го сторил в подвиг смел,

и сите певци ќе те слават секаде по светот

со еден занес толку врел.

А ако сакаш, почуј, немој солзи да те душат!

Ќе раскажам што знам за се.

Знам, свето е за херојство и подвиг да се слуша ...

- Се молкна. Сегде тивко е . . .

- „Пуштајќи го денес изутрина на волја гласот

чета од стомина сврати

Во Стан. Но да дадеше бог да не тропнеш

часот смрт што на сите им прати.

Зар некаков демон кон пропаста стрмна не турна

Браќата мои под ридон

ко рибите насуво тогаш во борбата бурна,

да се прпелкаат видов.

И мајка над синот, и жена над мажот ќе кука,

ќе го оплакува мрачно . . .

А ние, од бачило што се наоѓаше тука,

грабнавме овнови алчно.

Се спуштија други во Стан; и по куќите, вични,

бараа пченични лебој,

Доведоа оттаму десет ергенчиња лични:

некој да служи ни требал!

Но господ на робјето виде од вишното небо

колкав е нивниот ужас,

и нададе уши стенчивиот глас да го слушне

- плачот на тие што служат.

Ко камшик од бога одненадеж Кузман се јави;

намислил ужаси бојни

Дружината вешто ги одра, а потем ги стави

на ражен бравите гојни.

А крвта се впиваше каде што капеше взема.

Подоцна - судбина била!

-на истата земја, во црвени порои темни

крв да се пролее — сила.
Од окото божје на кривдата чедата неми
ни да се затскријат каде . . .
Запаливме огнови. Над нив дружината
спрема овнови десет да кладе.
Штом сеизедливиот оган ги испече добро,
откако жарот се'згаси,
под дебели сенки дружината наша се собра:
песната долго се гласи.
Врз месото, како брзокрили јастреби, ние
се изнафрливме гладни.
Штом некој од жедност посакаше вода да пие
- служеа децата страдни.
И кога се насити секој, со децата смеа
почна; плапотеше сешто.
Од сегде претерани смеите војнички беа;
кобеа тие на нешто.
Да, солзите на навредените целата утрин
кобеа лошо над моите
Ко трендафил алов црвенеа децата кутри:
остро ги укорив своте.
Но незапирливите млади не разбраа тогај
старецот зошто им зборел,
бидејќи одмаздата пратена над нас од бога
висела веќе од горе.
Блескавото сонце се беше искренало право
над нас на небото. Вбесен,
одненадеж среде виковите диви се јави
коњик со јунаци десет.
Албанецот, решија, злочинот да им го плати.
Кузман ги запре со глава:
им влеа тој храброст и веднашка гласник ни прати
— в борба не викаше. Страва
не минеше од нас. Од смртта исплашени тогај
зедовме оружје в рака.
Чувствувавме дека ни мрзнеше крвта . . . Па кога
Кузман сред јарост и мака
се провикна: . . . „Бидете смели, о деца-на Река!
Нечесност не ќе не плаши.
Спомнете си кој ви навредувал земја, и нека
срцата охрабрат ваши!
И, ако со виното вдовица вашата силна
жед ја загасила медно,
а ако ви бацило рака со насмевка милна
сираче нејако, бедно,
ил ако во гозби сте имале почесно место

— кое е гордост, би рекол -
и ако здравицата вам ви се здравила често:
здравје ви посакал секој —
па, да се присетиме ние за тоа и нека
да се покажеме смели!
Да не речат дека сме туѓи на честа и дека
фалби се нашите цели.
На јуриш! Судбината ни е во skutot на бога
скриена, иста и сретна!" . . .
- Тој викна и разбуди смелост кај сите; и тогај
виорно коњикот летна,
држејќи во рацете сабја дамаскалија, лута
двеестра сабја од челик.
Со викот и галоп го следеа коњот на Кузман
десетте јунаци смели.
Се спуштија како вихрогона далга ва бојот;
дишеа лутина страшна.
А Гегите паѓаа и го оставаа својот
вред труп на земјата прашна.
Но борбата нерамна беше, и - како што бива -
дадоа и тие жртви. Та не беа челични!
И нив ги родила жива
жена, и паѓаа мртви.
А тогаш ја зеде врз грбот тежината сета
син ти неизмерно сакан.
Ко сторачен гигант сам против албанската чета
беше се испречил така.
Се носеше коњот по желба на силниот вјавач,
виткав ко змија на оган; пробиваше пат,
спасувајќи на херојот глава
- зашто го сакаше многу.
Го тераше коњот ко молња и без да го запре.
Погледот ровја му беше,
а ударот гигантски задаван назад и напред
— смрт за Албанецот грешен.
Штом опасност видеше Кузман од негде, тој тешко
мавташе оружје ледно.
Во погледот - острина. Од нас, пак, потече жешко
крвта пролеана бедно.
Со ноздри раширени 'ржеше коњот во пена
- другар во триумфот жнеан;
тој гордо ги газеше телата бедни што стенат ..
Тажни стоновите беа.
Пред очите наши, затрепкани в уплав, тој беше
демон што сечеше тела;
на одмазда гласник да казнува секогаш решен

насилни, пљачкашки дела.
На смртен тој никако веќе не личеше среде
оние борбени часој.
Под сабјата негова паѓаше Албанец беден
- како под српови класој.

За таа наша пропаст жал на Махмуда му стана,
се спушти како орел тој.
Разбеснето со шпорите тој шибна, коња врана
со Кузмана да стапи в бој.
Спроти него се исправи. Под црна веѓа густа
одмаздата ја собрал - бран.
Тој зеде в раце оружја огнодишни, а в уста
стегајки остар јатаган.
Од двете оружја се слушна пукање, и сетне
два куршума со пискот зол
излетаа, барајќи месо: едниот го сретна,
и Кузман сети силен бол
во рамото, кај одлево клучницата со зглобот
лопатниот го крепи дел;
а другиот во правта закачи,
свирејќи злобно но без да сретне жива цел.
И Кузман горчлив насмев сал на својот враг му прати.
Се исправи на коњот жив,
та дур на Махмуд му се здаде јатаган да фати
-Испреварен, му зајде здив . . .
Ја крена Кузман сабјата па одлево и кратко
ја замавна врз врагот клет
на она место кај што гордо гркланот на вратот
над телото се подал сет.
Не се спротивстави коскената и јака маса
на секот, што во овој миг
до мишката, делејќи меса, сосем лесно стаса,
и Махмуд пушти грозен крик.
Да, така дрвар лесно сече в гора гранка здрава
од дабот толку силен, стар.
И прво падна раката со таа руса глава
на мојот храбар господар.
А потем падна и се урна снагата му цела
врз оној грозен, крвав куп.
И бликаше на земјата во струи крвта врела
од уште топлиот му труп.

Јуначкото тело на Кузмана беше од рани
лути ишарано цело,
што беа се пробиле лесно низ ребрата збрани

се до внатрешните делој.
Од крвта ненаситен, се уште водеше битка,
лутина гневна дишејќи;
од раните бликаше крвта, но се уште бритка
мавташе сабја, беснејќи.
Под секира дабот, што бури победувал, така
смртно под рани се веде,
а потоа паѓа од моќната дрварска рака,
ама - врз дрварот беден. . ."
Албанецот тоа го раскажа. Мајката, која
беше изумена сета,
штом ова го слушна, над маката бескрајна своја
затажи, припадна клета.
Одненадеж народот врати со плач на плачојте
како бран врз бран во брегот.
Штом примолкна плачот, Албанецот, пак меѓу своите,
продолжи повтор за него
— „Не тажи го, жено, ти сина си Кузман, бидејќи
господ во рајот го пратил;
неизмерни сласти му нуди;
и само плачејќи душата ти му ја матиш,
бидејќи тој падна со своите, бранејќи ја со нив
херојски земјата мачна,
а не како злосторник кого Темида го гони,
фрла во јамата мрачна,
и не како здушен од наказ, ил' прогниет, гладен,
не како удавен в браној,
и не како жена што потајна болест ја јаде, —
туку од јуначки рани . . .
Да, не од недостојна смрт... За насилнички дела
отплатник беше, знаејќи
да одмазди смртно за својата дружина цела,
голем страв сегде ширејќи.
Во страшната борба тој отепа не еден Гега . . .
Јас ќе ти раскажам за нив,
за нашите најарни херои кои подлегнаа сега
сите под лутите рани:
во борба непобедлив широкоградиот Јакуп
којшто со подвижност лесна
за папукот Карала беше го фатил ко кален
на земја беше го треснал.
Утробата сал му ја истурил. . .Потоа Рушит,
сиот во позлата бојна,
од чија што песна и свирба трепереа уши:
опитен човек во војна.
И Селман брадатиот, татко му кому му пратил

поздрав, без веќе да жали,
бидејќи за крвта на брата си беше го фатил,
— глава му одзел на Али.
И Ахмед, од сонцето спален, што обесил така
некојси кадија грешен
врз комшиска жена кој ставил изгласана рака,
да ја обесчести решен . . .
Абдурахман, куршум чиј наместо секогаш паѓал,
најди му рамен во светот:
без некаква мака со сигурност безгрижно гаѓал
малечки птички во летот.
Оловниот куршум не погоди овојпат ништо.
Сиот избекумен, мажи
да паѓаат виде. И падна во вечните сништа,
остави мајка да тажи.
Живееше тој во Малесија, каде што секој
кога ќе тропне на врата
наоѓаше заштита, ако на стопанот некој
од нив му убил и брата.
Скриениот може и султанот да му го бара,
заплашувајќи со колеж.
па макар по цена на крвта - не ќе му го дарат
онега помош што молел . . .
И Сулејман, којшто го продал имањето сето,
гонет од младиот порив;
за сабја дамасклија немаше веќе на светот
она што не би го сторил . . .
И Емин, што рипна во реката Дримот та чија
матица брзо го свлечка
бидејќи со невооружени врази, а пијан
некогаш беше се спречкал.
А тогаш од водата некаков рибар што минал
беше го спасил со сила.
Но жицата Кузман од животот негов ја скина:
судбата таква му била! ..
Чан-Јок, гостоприемлив, куќата чијашто често
беше во секое време
за сите отворена . . . Роден во планинско место
каде што живее племе
Од смртници смешни: веруваат в Алах и Христа,
мешано празници слават;
и оца, и поп на гробиштата заедно исти
обреди свештени прават.
Па син му на Абдула, Елеас, кој - да не чуete лага -
в натпревар кога ќе збесни ластовичка беше,
без малку да остави трага,

в правта под нозете лесни.
Но нималку не му помогнаа нозете, ете!
И животворните зраци
изгаснаа; остави вдовица млада со дете,
малечко детенце в раце . . .
И најпосле, дивиот Махмуд, кој беше во сешто
бик меѓу стадото бесно.
Го викавме војвода, господ. . . штом наумил нешто
- веднаш го вршеше лесно.
Нам водачи тие ни беа; без бог да ги штити
смртта ги однесе ледна.
Јас не можам да ти ги изредам сите, па нити,
жено, да слушаш ти седна!
Од крвта на стомина борци сред викови диви
земјата прокисна меко.
Останавме само четворица Албанци живи
што го избегнавме секот.
За награда ние од Стан го донесовме син ти,
толку нажалени сите:
да не биде храна на птиците грабливи, нити
плен да им стане на пците.
Та нему му прилега погребението свето!
Нека не разбере Неда
јуначкото како го цени Албанецот сето!. .
. . . Често од Одрин ги гледав
зачудено Русите. Восхитен бев од синојте
кои Елада ги даде.
Служејќи му на Шкодралијата , каде што минав
- гробови видов. Но каде
да одев, да скитав, јас не сретнав појунак човек,
жено, од сина ти сакан.
И блажени нека се твоите гради се довек
што го охраниле така.
За твоето млеко се покажа достоино чедо,
венчан од славата трајна,
и никако не го посрамоти родот ти, Недо,
в скут на победата сјајна . . .
А куќата што ќе ги чуе плачовите твои
света ќе остане за нас.
На твојата порта не ќе тропнат Албанци, кои
бараат гозби и храна.
За Гегата рајата трпеза полна ќе даде;
рајата има, се гледа.
Јас секогаш ќе го почитувам покривот каде
Кузман го родила Неда
и каде што таа поднесува голема тага.

Пред тебе клетва ќе ветам;
Албанецот нема да згазне на зборот и лага
не ќе е клетвата света!"
Со почит, пред телото мртво Кузманово, рака
Гегите кренаа веднаш.
Тупаници стиснаа силно; пред мртвиот вака
клетва изрекоа една:
- „Се колнам јас, јунаку, никогаш мајката твоја
да не ја нажали Гега.
И нема да дозволам, еве, на зборот си стојам,
смртник да пречи од сега".
Се колнеа Гегите, колено чисто на тие
Пелазги славни. А Неда
со закован поглед в кој омраза — молња се крие
гледа во водачот бледа.
Ко втрештена беше. Молчалива - риба! Но бликна
одеднаш болката пуста.
И тежеше в гради. Ја натера гневот, та викна
луто мајчината уста:
- „Зар повтор со злосторни ужасни мисли сте полни,
скитници, грабливи страчки?!"
Зар пак, о, разбојници, кроите некакви волни
убиства, кражби и пљачки?
Зар не се сеќавате, клетници, божјата рака
како ве разори, смачка?
Ил' диво се смеете син ми што загина сакан
мислите: час е за пљачка!
Но и други борци ќе воскресне Река и водач
нивни ќе излезам в гора.
По вашата трага ќе тргнам и по вас ќе одам . . .
Јас да ве уништам морам,
ил' мртва ќе паднам. Зошто ми е животот кога
син ми неодмазден ќе е?
Во бојот ќе побарам смрт. Но по желба на бога
може и триумф да грее!
Јас сина да видам - ќе жртвувам живот, копнејќи;
сили со радост ќе зберам.
Но залудо ти ми го фалиш ко јунак, бидејќи
враг си му нему по вера.
Даројте на врагот се омразни. Храброста нема
што да ја фалите вие.
Го нејкам ја венецот никаквец што и го спрема,
помисли други што крие.
Расплакана Албанка, косите што си ги куби,
фалби на Кузман му плете,
бидејќи во оваа слава и подвиг и убил

можеби маж или дете.
Од кротката раја, во нашата клетва се вели,
Гегите храна ќе зберат.
Сал мојата куќа ќе била чествувана, нели?
Клетви ви не се за вера!
Со таквите клетви и зборови немој да мамиш!
Света е куќата моја:
со барут и железо полна е; не ќе ја срами
Неда родината своја.
Ќе дојдат ли со вас и мнозина пљачкаши стрвни, -
вас ќе ве дочека смело,
со божјата помош во борба со душмани крвни
в крв ќе запечати дело.
Ти велеш често: „Кузмане не ризикуј ти живот,
не елегувај во бојот пак!"
Но ти опасноста ја презре, и во пресрет, диво,
на болниот му летна знак.
. . . Но, на рамо вие го носевте сина ми довде,
голем пат вие сте прошле . . .
Знам, нечесно ќе е да почнам со играта овде,
зашто со милост сте дошле.
И затоа нека во верност се заколне секој,
нека се заколне дека не ќе врши грабежи,
се дури постои веков,
во намачената Река.
Земете ја, инаку, клетвата назад, и така
денес да почнеме битка!
Јас не можал среќна да бидам се дури во мака
страдниот народ се витка!"
Им рече . . . ја гледаат збунето Гегите неа:
лик на природата сама . . .
А луѓето, сите со трепет, замаени беа
од необичната драма.
И откако дадоа збор Арнаутите, секој
од нив се заколна дека не ќе врши грабежи,
се дури постои веков,
во намачената Река.
Го поткрена Неда мртовецот, — тешкиот товар
во мајчина прегратка лесен . . .
Плачејќи, во бранови луѓе го гледаат ова. .
Околу патот е тесен.
Големото портиште скрцна ко бикова рика.
Дворот се начичка добро до народот
и од неговата таговна вика.
(Сите пак, не ги ни собра.)
Сред плачот се стегаше народот надвор и благо

секој на мртвото тело
Кузманово сакаше да му се доближи: да го
бакне неговото чело.
А Неда, носејќи го на раце лесниот товар,
силно офкајќи, се качи
по ретките високи скали, гологлава . . Нова
стихија разнесе плачој.
На постела таа го стави мртовецот, каде
жена, во црнина цела,
рамнодушно чекаше. Врз глава таа му кладе
крпа, копринена, бела.
Ти која си, жено, што можеш да стоиш сред
врели
плачови студена тука?
Калуѓерка таа е, Фотина, чиешто челик -
срце во градите чука.
В гроб темен испратила мнозина Фотина клета.
Нејната студена душа,
гледајќи ја одблизу смртта - замрзнала сета.
Страшниот пискот го слуша,
недостапна сала за солзи. Но, ете ја,стои
- карпа пред јароста бурна;
нејзиниот ум го зацврстиле молитви, кои
идат од душата тмурна.
Мртовецот таа го соблече. . . Кржави порој,
лута и не една рана ...
А мајката, браздите кога ги виде, без зборој
ко поулавена стана.
Тресејќи се целата, очи со раце стискајќи,
в потп се изоблеа ладна:
Еринија чиниш ја збрка;со глава, ко лисје нишајќи,
таа полумртва падна.
Надојдоа жени; од подот го кренаа тие
нејното немоќно тело,
и почна со студена водица некој да трие
Недино високо чело.
Но откако дојде на себеси кутрата Неда -
отвори полека очи.
Штом поткрена поглед, започнаа пак да се редат
тажачки, солзи без почин.
А Фотина мртвиот в корито беше го клала;
вода го потури млака
што беше ја стоплила Неда, чекајќи пред малку
жив да се искапи така.
Го искапа бабата. Кога го вршеше ова
среде тишината темна,

монотono сите ги редеше маки на Јова9,
в потсмев кон сладоста земна.
Ко лице и песната бестрасна беше, но река
в кристално корито, чинам,
што тече низ песок, гонејќи ја полека-лека
жедта на тие што минат.
Баш така Библијата како со балсал ги слади
неутешените гради ...
Зборовите параа срце на тие што таму
собрани беа, а само
утехата стои пред кутрата мајка ко стена,
болката неа ја скрши.
Свршуваше песната . . . Ама опитната жена
и со капењето сврши
на многутажениот мртовец, херој од Река.
И Кузмановото тело
се провикна за да го кренат .. .Па видоа дека
телото - цвет беше бело.
А мајката прва се спушти и лесно го крена
како од фиданка гранка.
Му облече кошула веднаги опитната жена,
риза - пајажина танка.
А потем, позлатени дреи што Кузман на празник
само ги носеше голем.
Да, така младоженец ружаат моми со разни
обредни песни во пролет.
Го пренесе мајката, накитен сиот во злато,
на чардак - резбарско дело.
Го кладоа в постела: Неда по тажачки прати,
најарни тажачки в село.
За тажење, досега нигде неслушнато, Неда
најпрво знакот го даде;
И расплете коси, над мртвото затажи чедо. ..
Рацете таа ги кладе
врз Кузман... - „Се надевав - писна, - ој Кузмане, дека
како младоженец в зора
девојките ќе ми те облечат;
тука Ке екнат весели, свадбени ора.
Го украси резбар со цвеќиња таванов, - рече, -
од младоженската стаја.
Канејќи не бочвата сите на свадбена вечер —
врие од виното таа.
И пративме дарови на свршеницата твоја;
прстенот таа го смени.
Ни приближи часот за венчило. . . Злосторна моја
судбино, како се мени!

Но место да чуеш ти радосна свадбена песна
-тажачка слушаш да пекам.
И наместо одаја брачна, ох! — јамата тесна
бездушно тебе те чека!
На рацете нема да залулам внуче, а ете,
каде ме остави, каде?!
Се изгасна родот, а друго освен тебе дете
нелам, не остана надеж.
Го остави творецот земен со еден и родот
на чествуваниот Раде.
А мракот на смртта ја голтна без милост и таа
фиданка бог што ја даде.
На Радета Стајко му беше единствено дете;
Ти, пак, Стајковата надеж.
Во битките смртта на сите вам венец ви сплете
на гради камен ми кладе.
Та новата рана ја отвори старата; денес,
кутра, да не бидам жива -
над синот и мажот оплакувам одеднаш! Мене
срцето в бол ми се свива.
Се чуди со ужас и денес албанското племе
што јунак татко ти беше;
со славата побратен, сердар, тој целото време
беше на херојство решен.
Ги плашеше како што зајак се плаши, кој бива
гонет од изгладнет орел . . .
Тој падна во Дебарца кај што со Муча на живот
и на смрт беше се борел.
Ти остана детенце, утеха една во жалост,
бујно ко фиданка в гора,
За подвигот татков со восхит ти,
иако мало, сакаше јас да ти зборам.
Штом слушаше ти за неговото убиство, твојот
поглед плалнуваше а ужас;
и, вцрвен од лутина, клетва ти даде во својот
гнев - дека одмазда ружаш.
Бегажќи од шумот на твоите врсници, често
нешто во мисли те влече:
во сонот ги гледаше битките, а најаве место
играчки — имаше мечој.
Со опашан, тежок меч често те гледав да шеташ,
пламено нешто шепнејќи.
За убиства жеден, те гледав кај виорно леташ,
невидлив бој ти водејќи.
Но, отпкако порасна направи дела од кои
душмански племиња в страва

се стресоа... За тебе слушнав од душмани твои
фалби што тебе те слават..
Штом татко ти загина, сабјата твоја
повторно ја прероди Река
ко пиле што пиштела в орлови нокти, во која
Гега ја навредил сека
домакинска куќа... Ти брзаш,мој сине,да земеш
венец од лаври во крајот
на блаженства,кај што не се знае болка и
време, каде што таму, во рајот,
од приказни можеш да сретнеш задоволства толку . . .
Песни се нижат од гласој -
што не ги чул досега смртник . . . И бескрајно, колку
векови минат ко часој!
Сред ливада, таму, и татко, и син ќе се сретат;
таткото сина ќе гушне.
Во борбите диви што сторила твојата чета
од тебе тогаш ќе слушне.
Штом јунакот тој ќе го гушне со насмевка милна,
радосен ќе ми те баци . . .
А, можеби, набрзо и мене, в радоста силна
ќе ми подадете раце . . ."
Го изрече ова . . . Бессолзните очи од тешка
тага ко жарови беа;
бидејќи го пресуши изворот тагата жешка
- немаше солзи да леат.
Во истото време подзедоа жените болно
тажења, в припев редејќи,
а однадвор им пригласуваше, липаше волно
народот збиен, плачејќи.
И едно по друго од другите жени два хора,
одгласувајќи ко свона,
за животи редеа што рекол Кузман и сторил.
Кој ќе го раскаже она
што жените,кога ќе тажат над мртов, го редат?
.... Дојдоа мајките чие
што чеда со Кузмана паднало; потем со Неда
Кузман го тажеа тие.
Жалејќи го Кузмана, тие над своето блиско
толку неизмерно плачат:
да не стане пљачка на пците. .. А лелек и пискот
сегде во куќата јачат.
Но одеднаш Неда истрчува горе ко елен,
народот гневно го кори:
- „Ој, орачи, мажи, не тажете вие! - им вели !
слушајте што ви се збори!

В бесполезно плачење зошто венеете така?
Плачот остајте го еднаш!
Кому му се нозете лесни и снагата јака
нека биволите веднаш
ги впрегне во коли и тргне во Стан. Та и сами
знаете: в прашина, мртви,
десетмина јунаци лежат што смртта ги смами.
скапи за земјава жртви!
Па, кога се мртви, дајте им на кутрите мајки
нека ги истажат барем.
Тажењето за нив е награда: оплакувајќи
мајките ќе им ја дарат!"
Им рече ... И рипнаа четири момчиња млади;
веднаш истрчаа спроти
Недината куќа, та право отидоа каде
многуимотниот Фоти.
Од крајната сушина колите сосема лесни
тие ги свлечкаа по нив.
По нешто поправија и во дупчињата тесни
катран намачкаа они.
И впрегнаа три чивта близнаци биволи црни.
Чесно молејќи се богу,
одејќи пристигнаа се до планините стрмни,
толку надиплени многу.
Брзајќи биволите спотнаа. Се уште така
крцкот се слуша по ридје.
Ги водеше колите опитен старец што в мака
препател многу и видел.

Да, така беше тоа. Девојка, пак, тажна дома
во собата и сама е.
По либе таа тажи ... Чија ли е таа мома
чии клепки толку лични, се?
Свршеницата е таа; Марија, и една надеж
на Томе, својот татко стар.
Тој женски ред-занаети со сновалка и даде
и тоа беше негов дар.
Не пристигна свршеникот си мртов да го кити
со росен погребен букет,
бидејќи не тажат во Река момите, па нити
го видел тој срам овој свет!

Пред свадбата девојките, затворени ко пилци,
сред мечтите се носат рој.
Нив бог ги гледа. В сидот, пак, ко в кафез птички крилца
го кршат тие гласот свој.

Ткаејќи, таа слушна плач. И мисла црна нејзе
и блесна в глава како нож.
Ко гласник на несреќата при неа Толе влезе,
леејќи солзи како дожд.
— „За плач е час.. Свршеникот непријател го уби
трпејќи пораз во Стан.
Го тажат жените, променети во црни руби,
а плачот - железен е бран."
И жал, и мака скри девојката; и мирно седна
пред својот нежен татко стар,
Не заплака, а мени боја, просирна и бледна,
пожолтена ко килибар.
А старецот си излезе, оддалечи, мислејќи,
за кого да ја мажи друг.
Ој, кутриот? Тој никогаш, па иако копнејќи,
не ќе стисне во преград внук.
... Штом сама остана, шамијата ја сметна в трепет
и пушти веднаш жален вик.
Расплетувајќи долги коси, врз нив тури пепел:
го презре својот убав лик.
И писна в плач; - „О дни во кои несреќа се лее!
Та тажен ли е живот клет;
од денес полн со болки, низа крвава тој ќе е
од солзи, преполн маки сет.
И само в гроб јас кутрата, за мојта болна душа
ќе најдам сладок балсам .. .
Ти, о дали свршеницата си сакана ја слушаш?
Те прашам: кај ме напушти? .. .
Не ќе видам да носиш пак на коњот трофеј боен,
да стигнеш гордо, в роден крај.
Ни на оро, сред младите, ќе видам, либе мое,
да блеска твојот пусат в сјај.
О, зошто немав сабја јас, та со неа мавтајќи,
да летнев како јунак в бој!
И место тебе, стрела албанска пречекувајќи,
ко заштитник да паднев твој.
А Гегата крволочен јас, бесна ко Менада,
би го раскинала со заб.
Но што!... Од огнот борбен момата се плаши млада;
нејзиниот е мускул слаб.
Со солзи жешки, да ме чуе, молби богу пратив
пред светиот му моќен трон.
И може творецот на светов жив да ми те врати
штом мојот ќе го чуе стон!
Но, кој од оној свет се вратил? Камо таков човек?
Се уште силен е Харон...

Природните ги создал господ закони за довер,
за мене не ги мени он!
Ќе служам јас во домот божји, и во црна руба
ќе бидам вечно тажна јас.
Не ќе примнам друг в постела, и колку да е убав,
се дури трае мојот час.
Со плач ќе те смилостувам.. О слушај ме, ти можеш
да слушаш крик мој секој пат:
Час побргу ти сврзи ме со либето, мој боже,
во твојот рајски светол кат!
Ти не си жив. Штом мојте очи сонот ќе ги склопи
- во сонот ќе ми блеснеш ти
сред тишината, во сиот сјај што целата ме
опи, ко оние што блесна дни.
О сонце, колку светлина ти прскаш уште рано,
и како лееш светол зрак!
Штом Кузман не го чувствуваш ти згасни в океанот
да не грееш и над нас пак!"
Проговори .. . И целата покуќнина од темел
ја претури од силен јад.
А јадот толку растеше ... Го исплака без време
избраникот на својта град.